

Cornelis Verhoeven

Herinneringen aan mijn moedertaal

Ambo

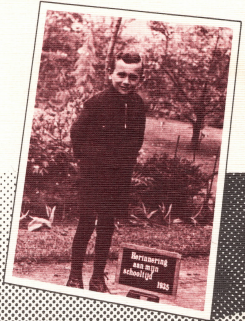

Herinneringen aan mijn moedertaal

Woorden en beschouwingen

Cornelis Verhoeven

Herinneringen aan mijn moedertaal

Ambo

Kwakske (kwékske), o., kleine kwak, beperkte hoeveelheid van meestal kleine, gelijksoortige voorwerpen, klein genoeg om te kwikken en neer te kwakken: 'n kwékske èèrpel; een hille kwak is een hel del, een grote hoeveelheid.

Kwalleke (kwélleke), o., beperkte hoeveelheid vloeistof op de bodem van kan of fles. Een wat groter quantum is 'n hille kwak. (Een kwal is iets heel anders, o.a. een fluim.)

Kwalm, m., rook, smoor; vooral in de samenstelling: *nakwalm*. 99.

Kwats, v., jong, kaal vogeltje. 105.

Kwéék, v., grote mond, vooral in geopende toestand.

Kwééken, onov.ww., huilen. 13; 92.

Kwikken, ov.ww., het gewicht van iets schatten door het op te tillen en met de hand op en neer te bewegen.

Kwikzeel (kwikzee:l), o., touw, zeel, dat onder de buik van het paard door de ene berrie van de kar met de andere verbindt om het achteroverslaan te voorkomen.

Lampbels, v., lampe belge: grote petroleumlamp (De Bont).

Langs, voorz., niet alleen gebruikt om een beweging parallel met een lengte aan te duiden, maar ook in de betekenis van *naast*, in rust: *op school zit ik langs*... Een van de redenen hiervoor kan zijn, dat *naast* alleen als ABN-woord bekend is. In ons dialect wordt *neffe* (*neven*) gebruikt; in situaties waarin een dialect-woord vermeden moet worden, schakelt men om niet in verlegenheid te komen — een eeuwig probleem voor de tweetalige — snel, maar besmuikt over op een min of meer verwant voorzetsel dat in ABN en dialect op dezelfde manier uitgesproken wordt.

Lauwen (laawe), onov.ww., staan gapen. 104.

Lebberen, onov.ww., 1. slurpen; 2. uittrekken.

Leiter (lèèter), v., in de uitdrukking *on de lêèter haawe*, steeds maar bezighouden, afleiden, afschepen; misschien van *leits*, leidsel.

Lekker, in 't is wè lékkers, het is niet zo moeilijk als je suggereert.

Lent, v., lijn, waaraan het paard loopt; -t zoals bij *pent* (pijn), *néét* (nieuw), *enkelt* (enkel), *wegt* (weg). *Lijn* in de zin van *streep* werd uitgesproken als in ABN.

Leppen, ov.ww., verwant met *lip* (?): drinken, vooral: gulzig en hoorbaar grote hoeveelheden drank gebruiken. In *Bargoens Woordenboek* van E. Endt (Amsterdam, z.j.) komt in deze betekenis *lijpen* voor en wordt in verband gebracht met *lijp* of *leep*: scheef; 'oorspronkelijk het laten hellen van het drinkglas'.

Leske, o., lesje, artikel in krant en tijdschrift, ook zo genoemd als de bedoelingen ervan niet uitdrukkelijk didactisch zijn. Term die othouden is uit de tijd dat men leerde lezen en al het geschrevene oefenstof was? Dociele instelling t.o.v. alles wat gedrukt is?

Leuteren, onov.ww., 1. los zitten, door slijtage losraken, vooral in

151

drukkelijke, bv. 'ja ja', met die skepsis geïnfecteerd.

Toch lag er in de uitdrukking 't is misselijk' wel een vermoeden van zekerheid. Die was weliswaar voor de spreker zelf niet toegankelijk en hij wilde er op geen enkele manier voor instaan, maar de mogelijkheid werd opengelaten, en zelfs gesuggereerd, dat anderen wel over die zekerheid beschikten. De twijfel die werd uitgesproken, had geen volstrekt en algemeen karakter, zoals in een filosofisch scepticisme, maar hij was gebonden aan de sociale klasse en het intellectuele niveau van de spreker. Door te zeggen 't is misselijk' vertolkte hij zijn eigen onvermogen de waarheid te beschrijven en gaf tegelijk te kennen dat anderen, van een hoger intellectueel niveau of beschikkend over meer informatie, daartoe wel in staat zouden zijn. Elke sociale klasse had haar eigen zekerheden die daarbinnen misschien het karakter van een vanzelfsprekendheid hadden, maar door andere klassen alleen bij wijze van citaat of verwijzing ter sprake gebracht konden worden. Bij religieuze zekerheden was dat het meest duidelijk: zij werden niet tot dialect en bleven citaat, precies zoals de uitspraken van de dokter. Bij uitdrukkingen als 't is misselijk', 'God weet' en 'dat mag Joost weten' werd niet aan het bestaan van een waarheid getwijfeld, maar werd het vaststellen daarvan overgelaten aan een meer bevoegd of ingewijd geachte instantie en werd die waarheid gelokaliseerd in een wereld waaraan de spreker geen deel had. Hij beseftte dat zijn taal en de mogelijkheden om zijn eigen zekerheid uit te drukken maar een beperkt deel van de wereld konden bestrijken. In die zin was zijn zekerheid klein en moest hij veel lenen. De stabiliteit van het leven was beperkt tot de eigen klasse en haar taal: daarbuiten was alles onzeker.

4. Pronte mensen

Om enigszins grondig rekenschap af te leggen van wat het woordje 'pront' betekent in het Nederlands en in de taal die ik van mijn ouders geleerd heb, moet ik een beetje Latijn te berde brengen. Pront is namelijk aan het Latijn ontleend via zijn meer officiële vorm 'prompt' die ook in het Frans voorkomt. Die komt overeen met het Latijnse 'promptus' dat, van

43

Publicaties Unentse taal

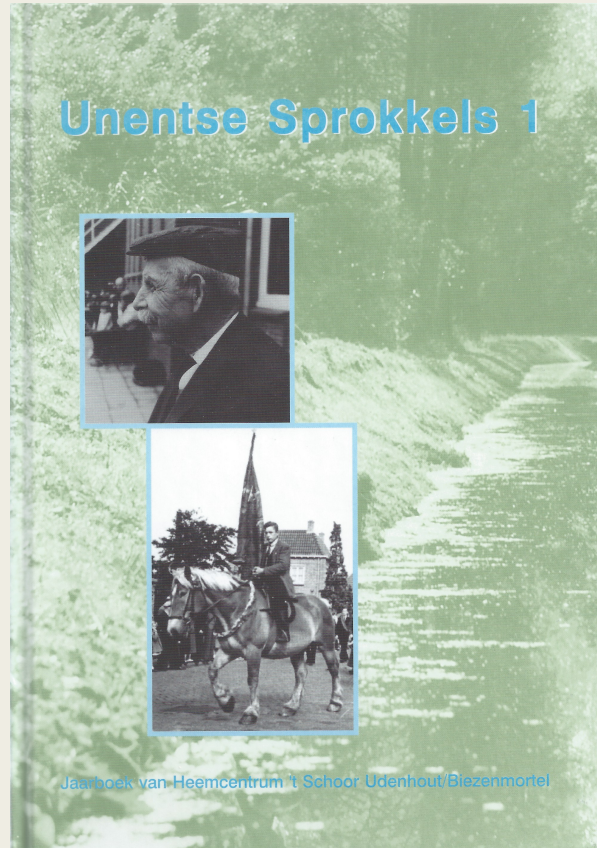
't Schoor, heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel

The screenshot shows a web browser window with the address bar containing 'wiki.regionaalarchieftilburg.nl'. The page header includes navigation links: 'Aanmelden' and 'Gebruiker aanvragen'. On the left is a sidebar with a logo for 'TILBURG Wik' (Berkel-enschot, Udenhout, Regionaal Archief Tilburg, Stadsmuseum Tilburg) and a 'Navigatie' menu with links to 'Hoofdpagina', 'Categorieën', 'Gebruikersportaal', 'Recente wijzigingen', 'Willekeurige pagina', and 'Hulp'. The main content area features the title 'Aggestommelijk' and a definition: 'Als iets overtreffend is in een positieve betekenis, dan gebruiken we woorden als enorm of fantastisch. Op die manier kent het Udenhouts dialect een woord dat overtreffend is in een negatieve betekenis: aggestommelijk. Hij heeft me toch een domme streek uitgehaald, aggestommelijk.' Below the definition is a category box: 'Categorie: Udenhouts woordenboek'. At the bottom of the main content area, it states: 'Deze pagina is het laatst bewerkt op 30 apr 2013 om 19:26.' and 'Deze pagina is 306 keer bekeken.' The right sidebar contains logos for 'Stadsmuseum Tilburg' and 'REGIONAAL ARCHIEF TILBURG', along with a search bar and navigation links: 'Pagina | Overleg | Lezen | Brontekst bekijken | Geschiedenis |'.

696 → 2348 woorden

Publicaties Unentse taal

't Schoor, heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel

Pietje Paas en Hannes den Haomer over de herremenie

Jan Denissen

Hannes Ik lees hier in de wegwèèzer detter komende zondag un nuuwjaarsconcert is van de herremenie in 't Plein, godde daor meej nor toe? Dan zal ik vur jouw achter ut hèn de plots rèève.

Pietje As gij de herremenie unne keer wilt höre dan zulde daor nor toe moette of ge moet wijer weg beverbild nor Tilburg want daor treeje ze wellus op in de concertzaol en dè hiet dan "Verrassende Ontmoetingen". Vruuger zaagde de herremenie gereegeld op straot mar tis lang geleeje dek dè gezien heb.

Udenhouts bestaat niet!

Er wordt wel dialect gesproken!

Je leert de taal van je moeder

Eerder dan dat je bewust je omgeving waarneemt!

Opgegroeid in
de Berkhoek

Waoter
Hullie en gullie

Opgegroeid in
Loonse
Molenstraat

Watter
Wellie en zellie

Neef Bert van Asten
inderdaad opgegroeid
met *watter!*

We leren onze moedertaal in een tijd waaraan wij nauwelijks herinneringen bewaren. We leren geen spelregels of taalstructuren, evenmin theoretische bespiegelingen. En toch leren we de taal spreken. Dat is een wonder.

Toch zijn er wel regels. Maar wij kennen die niet als we de taal leren en het gebeurt maar zelden dat we de regels achteraf kunnen formuleren.

Wat we de eerste jaren feilloos leerden....

Een fijn gevoel voor mannelijk en vrouwelijk

En dat merken we aan het gebruik van de lidwoorden!

Den boer en de boerin
'nnen boer en 'n boerin

't paard, den hengst en de merrie
'n paard, 'nnen hengst en 'n merrie

'nne step en 'n fiets

'nne rok en 'n broek
Een rok is dus mannelijk en een broek is vrouwelijk!

Uit Van Dale:

rok (*de; m; meervoud: rokken*)

broek (*de; v(m); meervoud: broeken*)

Wat we de eerste jaren feilloos leerden....

Een fijn gevoel voor mannelijk en vrouwelijk

En dat merken we aan het gebruik van de lidwoorden!

Den Brand

Den Biezenmortel
Den Unent

Wat we de eerste jaren feilloos leerden....

Nuances afhankelijk van eerste letter van het zelfstandig naamwoord!

Den aop, den ezel, den os, den uil (*den* als mannelijke zelfstandige naamwoorden beginnen met een klinker)

Den haon, den haos (*den* ook bij beginletter h)

Den boer, den dokter (*den* bij beginletters b en d)

‘nnen aop, ‘nnen ezel, ‘nnen os, ‘nnen uil

‘nnen haon, ‘nnen haos

‘nnen boer, ‘nnen dokter

Maar...

De stier, de kat, de kaoter, de veger

‘nne stier, ‘n kat, ‘nne kaoter, ‘nne veger

stier (*de; m; meervoud: stieren*) **1** mannelijk rund

kat (*meervoud: katten*) **1** (*v(m)*) bep. viervoetig huisdier

Wat we de eerste jaren feilloos leerden....

Nuances afhankelijk van eerste letter van het zelfstandig naamwoord en de eerste letter van het daaraan voorafgaande bijvoeglijk naamwoord.

Den aop

Den olijken aop

Den brutalen aop

De stommen aop

'nnen aop

'nnen olijken aop

'nnen brutalen aop

'nne stommen aop

Enkelvoud en meervoud soms niet herkenbaar aan het zelfstandig naamwoord maar aan het lidwoord

- Den hond van de burenen (enkelvoud)
- De hond van de burenen (meervoud)
- Den hond lôpt
- De hond lôope
- Den bôom langs de weg (enkelvoud)
- De bôom langs de weg (meervoud)
- ‘ne stéén
- ‘ne hele staopel stéén
- De hûis aan de Groenstraat

Op school leerde je ABN

Een ander dialect!

Voorbeeld 1

In het dialect spreken we van *iemes* en *erges* en *nerges*.

Op school leerden we dat in het ABN *iemes* *iemand* was.

Dus vonden we het logisch dat *erges* *ergand* werd en *nergens* *nergand*.

Maar die logica is er niet. Toch is *ergand* een in het dialect ingeburgerd woord.

Op school leerde je ABN

Een ander dialect!

Voorbeeld 1

In het dialect spreken we van *iemes* en *erges* en *nerges*.

Op school leerden we dat in het ABN *iemes* *iemand* was.

Dus vonden we het logisch dat *erges* *ergand* werd en *nergens* *nergand*.

Maar die logica is er niet. Toch is *ergand* een in het dialect ingeburgerd woord.

Voorbeeld 2

Hetzelfde geldt voor het woord *Sparen*. Dat hebben we overgenomen van het ABN. In ons dialect kennen we twee woorden met dezelfde betekenis: 1. *Sparen* en 2. *Spaoren*.

Sparen hoorde bij de kerk (ABN): “Spar ons, Heer”.
Spaoren deed je thuis: sigarenbandjes spaoren.

Maar het zijn toch echt twee woorden met exact dezelfde betekenis en is er alleen een verschil van deftig in de kerk en boers thuis. Onze Lieven Heer *spaort* immers mensen.

Op school leerde je ABN

Dat was behoorlijk lastig, een andere taal.

Voorbeeld 3

In het ABN twee betekenissen van eenzelfde woord, terwijl het dialect daarvoor twee verschillende woorden kende.

Koper volgens Van Dale:

1. Iemand die koopt
2. Roodbruin metaal

In ons dialect waren dat twee woorden:

1. *Koo:per*
2. *Koper*

Op school leerde je ABN

Dat was behoorlijk lastig, een andere taal.

Voorbeeld 3

In het ABN twee betekenissen van eenzelfde woord, terwijl het dialect daarvoor twee verschillende woorden kende.

Koper volgens Van Dale:

1. Iemand die koopt
2. Roodbruin metaal

In ons dialect waren dat twee woorden:

1. *Koo:per*
2. *Koper*

Voorbeeld 4

In het dialect spreken we van *ok* en *oom*. In het ABN bleef de schrijfwijze *oom*, maar anders uitgesproken. Daarnaast kende je in het ABN het woord *om*, wat in het dialect *um* is.

Maar als *om* goed is in het ABN, waarom dan niet *ok*. Dat is toch dezelfde klank.

Je hebt in het dialect een logica geleerd, die niet hetzelfde is in het ABN!

Ons moeder

Onze vader

Als ik daar zei: *onze vader*, zoals bij ons gebruikelijk was en zoals van *ons huis* werd gesproken en zelfs *onze vader* werd gezegd door kinderen die geen broertjes en zusjes hadden, werd ik soms gecorrigeerd met een flauwe aanvulling als “die in de hemel zijt”! Of er werd verondersteld dat ons alleen maar “van jou en mij” betekende en niet “van mij en anderen” zoals in *ons huis*. Ik ging dus laf als ik was ook maar *mijn vader* zeggen, om niet nog meer gezeur aan mijn hoofd te hebben, maar ik deed dat toch met een slecht geweten.

“Ik durfde op de kostschool niet te zeggen dat ik in Udenhout in de Kuil woonde. Dat is een adres waar een jongen van de kostschool zich voor schaamt. Ik zei altijd dat ik in de Slimstraat woonde”.

Ik neem aan dat hij ook niet vertelde dat hij Kees van Jan van Betjes was en dat hij over de Kuilpad langs ome-Jaones-spie naar school liep.

Ik neem ook aan dat hij de voornaam Kees te dorps vond en dat hij Cornelis al een stuk meer als volwaardig ABN zag.

Oorspronkelijk een Duitse taal

Voorbeeld 1

Het öde hout

Udenhout zal omstreeks 1100 een aanblik hebben gehad zoals op de foto, een moeilijk toegankelijk moerasachtig bos. In het (Hoog)Duits hebben ze daar een woord voor: öde.

Maar al sinds de Franken rond 800 was sprake van Franstalig bestuur. Het Frans kent de ö niet. De monniken, die de aktes opstelden, moesten iets met de naam Öde hout.

1232: Odenhout (zonder umlaut)

1269: Eudenhout (spreektaal)

Oorspronkelijk een Duitse taal

Voorbeeld 2

In ons dialect bestaat het woordje *jij* niet, althans niet als apart woordje.

In het dialect kennen we een woord afgeleid van het Duitse Du: *de* of *te*, maar wel altijd in één adem met het werkwoord:

Moette = moet je

Witte = weet je

Hedde = heb je

Wilde worst = wil je worst

ABN kent twee persoonlijke voornaamwoorden in geval van beleefdheid: *U* en *Gij*.

U kennen we ook in het Udenhouts.

Maar in het Udenhouts is *Gij* of beter *Ge* geen beleefdheidsvorm, maar meer een uiting van genegenheid.

Meneer pastoor is u: “U bent welkom!”

Maar iemand van gelijke stand is ge: “Ge zèt welkom!”

Maar de genegenheid wordt flink overdreven in alledaags taakgebruik:

Witte gèèj meej hoevel SSS hee gewonne?
= weet je gij met hoeveel SSS heeft gewonnen?

Wilde gèèj worst? = Wil je gij worst?

Met heel veel Franse invloed

Op de kostschool was Frans de voertaal

ABN

Dressoir

Fauteuil

Lamp

Portefeuille

Portemonnee

Trottoir

Dialect

Navenant

Ongepermitteerd

Regeur

Verbellemonden

Verkoevereren

Verinnueren

Verket

Op het kasteel werd Frans gesproken.

Tegenwoordig veel Engelse invloed

Checken
Chillen
Computer
Deleten
Downloaden
Happening
Input
Item
Kids
Laptop
Mailen
Shoppen

“Hij is groter als mij”

Sterke en zwakke werkwoorden

Sterke vervoegingen

- Hangen, hong, gehangen
- Laden, loei, geladen
- Leggen, lin, geleet
- Plukken, plok, geplokken
- Slaan, sloeg, geslaan
- Vangen, vong, gevangen
- Vatten, viet, gevat
- Vragen, vroeg, gevragen

Het verdwijnen van sterke vervoegingen is een verarming van onze taal!

Maar we doen het zelf ook:

- Bidden, bidde, gebed
- Glijden, glijdde, gegleden

En een nog vaak gehoorde ABN-fout:

- Ruilen, ruidde, gerolen

Samenvoegen van woorden

- Wès dè? (Wat is dat?)
- Tis wè ast niks mir is! (Het is wat als het niets meer is!)
- Ik hajer niemer op geteld. (Ik had er niet meer op geteld).
- Asser (Wanneer er)

ABN niet

Engels don't

Eenzelfde effect zien we bij het gebruik van het woordje *van* bij een achternaam. Men spreekt van Venasten (Van Asten) en van Vekempen (Van Kempen), het gebruik van de letter n als de naam begint met een klinker of een h. Het is dus ook Venoss (Van Oss) en Venhout (Van Hout), en het is Veliemde (Van Liemde).

De overbodige letter

Pront verwant aan *Prompt*

In dit geval zit de overbodige letter p in het ABN. Het klinkt als: Hij komt

Een pronte vrouw is een vrouw die voor de dag komt, aanwezig is, daadkracht heeft, terwijl je dat misschien niet van haar mag verwachten.

Je wordt niet pront geboren, maar dat gedrag ontwikkel je.

Maar de vrouw van de burgemeester wordt nooit een pronte vrouw. Dat gedrag mag van haar worden verwacht.

- Kleinder (kleiner, *klènder*)
- Fijnder (fijner, *fènder*)
- Hierlangst (hierlangs bij de burenen)
- Omblaag (omlaag)
- Sommigte (sommige)
- Wegt (weg in de betekenis van straat)
- Werft (werf, werkplaats van een bedrijf)

De warmte van de taal

N niet uitspreken

In gesproken taal eindigen
werkwoorden van meer dan 1
lettergreep niet op 'n n:

- Zóiets bleft gemak hange. (Zoiets blijf
je je gemakkelijk herinneren.)
- Zumme efkes oplôope? (Zullen we
een eindje gaan wandelen?)

We spreke anno 2019 keurig
Nederlands!!!

18 klanken

Basiswoorden

Anno 2019

- Den Unent
- 't Törp
- Ons moeder
- Houdoe

Waar je woont

- In de Kreitenmolenstraat
- In de Groenstraat
- In den Duin
- In den Berkhoek
- In de Haarensesbaan
- In de Knijperij
- In den Brand
- In de Kuil
- In de Slimstraat
- In de Mortel
- In 't Broek
- In 't Boerenverdriet
- In de Capucijnenstraat
- In de Winkelsestraat
- In de Winkelsehoek
- In den Biezenmortel
- Op 't Endeke
- Op 't Hooghout
- Op 't Winkel
- Op de Houtsestraat
- Op 't Gommelen
- Op de Zandkant
- Op de Molenstraat
- Op de Schoorstraat
- Op den Berkelseweg
- Op de Zwarte Gruis
- Op Nummer één
- Op Roeltjesdijk
- Op 't Runsel
- Op Scheurenhoeve
- Over 't Spoor

Unents

U beheerst het Unents voldoende als u het verschil kunt uitleggen tussen een schuup, een schup, een schop, een schaop, een schap, een schopke en een schöpke. Als u alleen het verschil weet tussen een schopke en een schöpke zijn we ook al tevreden, als u maar weet dat het verkleinwoord van schop niet schopke is.

Ik hou er mee op

- Schei toch uit! (verbazing: 't is nie waor!)
- Schèèjde gèèj d'r uit?
- Schei je gij eruit?

Gebiedende wijs:

- Scheit 'r èut meej dè geneuk!

Wijsheden van Cornelis Verhoeven

In den beginne is het einde zoek geraakt.

Wie dom genoeg is kan zichzelf alles wijsmaken.

Zelfs het onrecht is ongelijk verdeeld.

Elke gek heeft zijn eigen filosofie.

Bespiegeling

Toen zij er te Bethlehem kwamen
Daar schoten drie stralen dooreen
Een straal van omhoog zij vernamen
Een straal uit het kribje beneên
Toen vlamd'er een straal uit hun ogen
En viel op het kindeke teer.

.

Bespiegeling

Toen zij er te Bethlehem kwamen
Daar schoten drie stralen dooreen
Een straal van omhoog zij vernamen
Een straal uit het kribje beneên
Toen vlamd'er een straal uit hun ogen
En viel op het kindeke teer.

Het kerstverhaal moet zich in België hebben afgespeeld.

Ik verstond de zin als: “Een straal van omhoog, zei Vernamen”. Ik heb dus enige tijd gedacht dat een zekere Vernamen, kennelijk een brandweerman uit Turnhout of Scherpenheuvel, hier het bevel geeft het kindje Jezus te beschermen op een manier die typerend is voor brandweermannen uit België. “Een straal van omhoog”, zei Vernamen. Die straal moet een soort van ereboog hebben gevormd voor het kindeke teer.

Udenhouts bestaat niet!

Er wordt wel dialect gesproken!

Maar horen mensen van buiten Udenhout dat je uit Udenhout komt?

